

Світлана КОВАЛЬ

НАПРЯМИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Проведено оцінку та аналіз основних методів капіталізації банківської системи України (в розрізі груп банків за 2000–2005 рр.). Запропоновано заходи щодо нарощування власного капіталу банку: розроблення оптимальної дивідендної політики, запровадження системи заохочень для акціонерів банку, впровадження податкових пільг щодо прибутку, який спрямовується на зростання власного капіталу.

Estimation and analysis of basic ways of capitalization of the banking system of Ukraine in cut of groups of banks after 2000–2005 is conducted years. A row of measures is offered in relation to the increase of property asset of bank: development of optimum dividend policy, input of the system of encouragements for the bank shareholders, introduction of tax deductions in relation to income, which heads for growth of property asset.

Нарощування капіталу банку є ключовою компонентою у стратегії його розвитку. Збільшення власного капіталу банку є об'єктивним процесом, що впливає на зміцнення конкурентоспроможності, можливості активно здійснювати банківські операції та надавати фінансові послуги, адекватні потребам клієнтів і тенденціям на світових ринках. Достатній рівень власного капіталу захищає банк від збитків і сприяє системній стабільності. В умовах, коли економіка розвивається значно нижчими темпами, ніж банківська система, банки змушені покладатися, в першу чергу, на свої можливості.

Проблема нарощування власного капіталу банків України знайшла своє відображення у наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів М. Алексеєнко, А. Вожжова, Ж. Дов-

гань, О. Заруби, В. Кисельова, П. Роуза, Д. Полфремана, Дж. Сінкі та ін. Проте наявні наукові праці не дають повної відповіді на всі питання, які пов'язані із забезпеченням достатнього рівня капіталізації банків.

У світовій банківській практиці використовують різні способи збільшення власного капіталу (рис. 1). Головними з них є:

- капіталізація прибутку;
- залучення нових акціонерів шляхом додаткового випуску акцій;
- залучення коштів на умовах субординованого боргу;
- реорганізація банків (злиття чи приєднання);
- створення банківських об'єднань (банківська корпорація, банківська холдингова група, фінансова холдингова група).

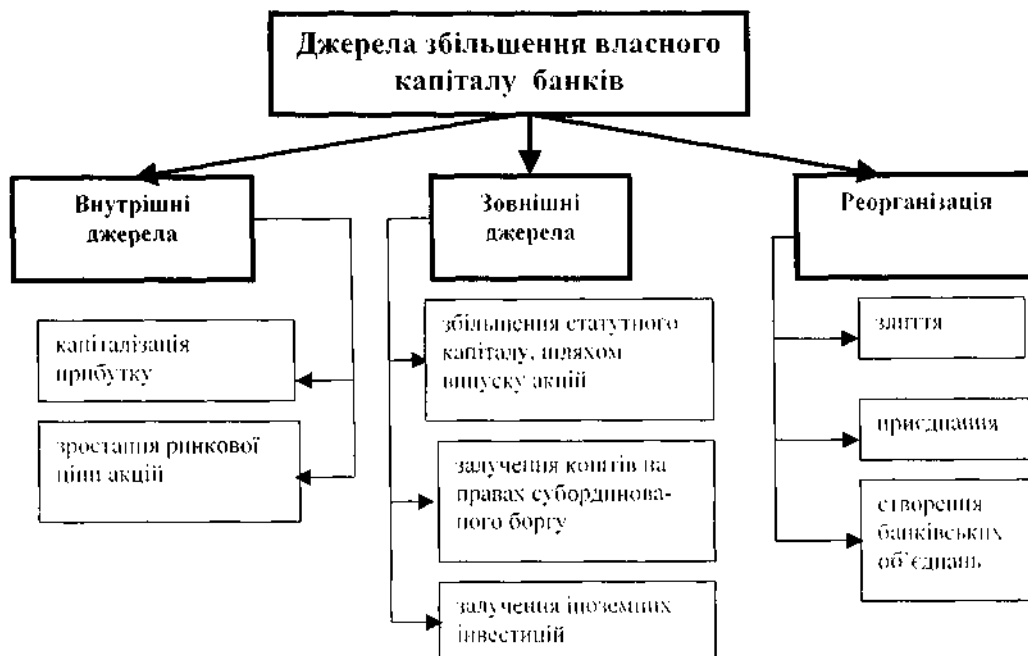

Рис. 1. Джерела збільшення власного капіталу банків

Основним внутрішнім джерелом збільшення капіталу банку є прибуток.

Накопичення прибутку є одним з найпростіших та найдешевших способів зростання капіталу. Крім того, оскільки банк є комерційним підприємством, то лише його прибуткова діяльність змусить акціонерів інвестувати кошти у привабливий вид бізнесу. Інвесторів приваблюють ті банки, які забезпечують стійке зростання прибутку упродовж певного часу. Завдання керівництва банку, який потребує збільшення акціонерного капіталу – забезпечити стійкі темпи зростання прибутку. Можливість збільшення власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку тісно пов'язана з дивідендною політикою, оскільки існує взаємний зв'язок: чим більша частина прибутку буде виплачена акціонерам у вигляді дивідендів, тим менша його частина буде капіталізована. З одного боку, перед банками стоїть завдання нарощування власного капіталу, з іншого боку – низький рівень

дивідендів може привести до зниження ринкової вартості акцій банку, що спонукатиме власників до їх продажу і негативно впливатиме на імідж банку. Така дивідендна політика призведе до втрати потенційних акціонерів і труднощів у залученні додаткових капіталів у майбутньому, оскільки акції з низькими дивідендами не матимуть попиту на ринку. З іншого боку, високий рівень дивідендних виплат приваблює акціонерів, але сповільнює процес збільшення власного капіталу. А це, у свою чергу, стримує зростання обсягу активних операцій, які є основним джерелом доходів банку. Перед менеджерами банку стоїть завдання знайти "золоту середину" при розподілі прибутку на дивіденди та прибуток, який буде капіталізований. Оптимальним є таке співвідношення, що максимізує ринкову вартість інвестицій акціонерів. Нові акціонери будуть залучатися банком, а існуючі будуть залишатися ними, якщо дохідність акціо-

нерного капіталу буде задовольняти їх. Особливо важливою є стабільність дивідендної політики: якщо рівень дивідендів буде підтримуватись на відносно постійному рівні, інвестори будуть вбачати в дивідендах стійкі доходи і банк виглядатиме досить привабливо.

З метою визначення ролі прибутку як джерела нарощування капіталу, порівняємо темпи зростання власного капіталу банківської системи України та прибутку звітного року за групами банків (табл. 1).

За результатами 2000 р. фінансовий результат у розрізі банківської системи був від'ємним, і становив – 29,6 млн. грн. Збитки 12 банків склали 508,1 млн. грн. Причому слід зауважити, що збитків зазнали банки всіх груп: 2 банки з групи найбільших (банк "Україна" – 97,2 млн. грн., Ощадбанк – 27 млн. грн.); 3 банки з групи великих (банк "Слов'янський" – 325,4 млн. грн., Укрінбанк – 23,1 млн. грн., Західноукраїнський комерційний банк – 18,2 млн. грн.); 2 банки з групи середніх та 5 малих банків [5,16–19]. 2001 рік характеризувався поліпшенням фінансового результату у розрізі банківської системи України – сумарний прибуток становив 530,1 млн. грн., випередження темпів зростання прибутку порівняно з темпами зростання капіталу спостерігаємо як у системі загалом, так і у кожній з груп банків, зокрема. За підсумками 2002 р. прибуток банків України становив 684,5 млн. грн. і темп його зростання перевищив темпи зростання власного капіталу. Однак цю тенденцію спостерігаємо лише у групі найбільших банків, хоча і серед цих банків отриманий прибуток розподіляється нерівномірно. Так, Приватбанк, маючи 549,4 млн. грн. власного капіталу отримав 150,8 млн. грн. прибутку, а прибуток звітного року банку "Аваль" при капіталі 599,4 млн. грн. склав 4,3 млн. грн., фінансовий результат Ощадбанку становив 1,8 млн. грн. (власний капітал – 240,2 млн. грн.).

Упродовж 2003–2004 рр. темпи зростання прибутку випереджали темпи зростання капіталу лише у групі великих банків. Банки інших груп отримали прибуток, непропорційний обсягам власного капіталу. Позитивні зрушення спостерігаємо у 2005 р.: темпи зростання прибутку випереджають темпи зростання капіталу у групах найбільших, великих та середніх банків. За результатами 2005 р. прибуток у групі малих банків склав всього 86,4 млн. грн., зменшившись порівняно з 2004 р. на 31,2 млн. грн., що пов'язано зі збитками 8 установ у розмірі 176,5 млн. грн.

Проаналізуємо динаміку середнього розміру прибутку у розрізі груп банків за 2000–2005 рр. (табл. 2).

Аналізуючи розподіл прибутку у розрізі груп банків, прослідковуємо, з одного боку, поступальне зростання середнього розміру прибутку звітного року у групі упродовж досліджуваного періоду (за виключенням малих банків), з іншого боку, зменшення середнього розміру власного капіталу у відповідності до групи банків. Станом на 1 січня 2006 року середній розмір прибутку у групі найбільших банків становив 104,8 млн. грн., у групі великих – 27,7 млн. грн., у групі середніх – 14,7 млн. грн., у групі малих банків – 0,8 млн. грн. Причому слід зазначити, що протягом даного періоду певна частина банків, які відносять до групи малих, працювала збитково. Вищенаведені дані свідчать про недостатність прибутку як внутрішнього джерела зростання власного капіталу банків України, тому капіталізація відбувається, в основному, за рахунок збільшення статутних капіталів та резервних фондів, що включені до складу власного капіталу. З метою сприяння капіталізації прибутку банку, на нашу думку, доцільним є запровадження податкових пільг щодо оподаткування прибутку, який спрямовується на збільшення власного капіталу банку.

Аналіз динаміки і темпів зростання власного капіталу та прибутку звітного року за групами банків України у 2000–2005 рр.*

Група банків	дата	Власний капітал		Прибуток звітного року	
		млн. грн.	темпл зростання	млн. грн.	темпл зростання
Група 1 – найбільші банки	01.01.01	2446,3	*	21,3	
	01.01.02	2588,1	105,8	153,1	718,8
	01.01.03	3912,7	151,2	316,6	206,8
	01.01.04	4958,2	126,7	382,4	120,8
	01.01.05	7660,5	154,5	581,9	152,2
	01.01.06	12108,9	158,1	1257,7	216,1
Група 2 – великі банки	01.01.01	2116,8	*	-105,2	*
	01.01.02	1137,8	53,8	90,6	-86,1
	01.01.03	1120,9	98,5	87,2	96,2
	01.01.04	1931,4	172,3	146,3	167,8
	01.01.05	3065,2	158,7	259,9	177,6
	01.01.06	3944,2	128,7	415,7	159,9
Група 3 – середні банки	01.01.01	1100,9	*	47,9	*
	01.01.02	1782,7	161,9	217	453,0
	01.01.03	2178,4	122,2	204,6	94,3
	01.01.04	2545,5	116,9	241,1	117,8
	01.01.05	3094,1	121,6	304,3	126,2
	01.01.06	3508,3	113,4	410,4	134,9
Група 4 – малі банки	01.01.01	783,6	*	6,4	*
	01.01.02	2400,4	306,3	69,4	1084,4
	01.01.03	2771,3	115,5	76,1	109,7
	01.01.04	3446,8	124,4	57	74,9
	01.01.05	4601,6	133,5	117,6	206,3
	01.01.06	5889,4	128,0	89,4	73,5
Всього банківська система України	01.01.01	6449,6	*	-29,6	*
	01.01.02	7908,9	122,6	530,1	-1790,9
	01.01.03	9983,4	126,2	684,5	129,1
	01.01.04	12881,9	129,0	826,8	120,8
	01.01.05	18421,4	143,0	1263,8	152,9
	01.01.06	25450,9	138,2	2170,1	171,7

*Складено автором за даними [5, 16–19; 6, 17–20; 7, 19–22; 8, 56–59; 9, 58–63; 10, 57–61]

Таблиця 2

**Динаміка середнього розміру прибутку банківської системи України
(в розрізі груп банків) у 2002–2005 рр. ***

Групи	Період	Кількість банків	Кількість збиткових банків	Фінансовий результат звітного року (прибуток, збиток) млн. грн.	Середній розмір прибутку, млн. грн.	Збиток звітного року, млн. грн.
Група 1 – найбільші банки	01.01.01	8	2	21.3	2.7	-124.2
	01.01.02	8		153.1	19.1	0
	01.01.03	10		316.6	31.7	0
	01.01.04	10		382.4	38.2	0
	01.01.05	10		581.9	58.2	0
	01.01.06	12	0	1257.7	104.8	0
Група 2 – великі банки	01.01.01	52	3	-105.2	*	-366.7
	01.01.02	12		90.6	7.6	0
	01.01.03	12		87.2	7.3	0
	01.01.04	14		146.3	10.5	0
	01.01.05	14		259.9	18.6	0
	01.01.06	15	0	415.7	27.7	
Група 3 – середні банки	01.01.01	44	2	47.9	1.1	-6
	01.01.02	35	1	217	6.2	-1.8
	01.01.03	34	1	204.6	6.0	-17
	01.01.04	34		241.1	7.1	0
	01.01.05	31		304.3	9.8	0
	01.01.06	28	0	410.4	14.7	
Група 4 – малі банки	01.01.01	50	5	6.4	0.1	-11.1
	01.01.02	97	8	69.4	0.7	-17.9
	01.01.03	101	10	76.1	0.8	-31.7
	01.01.04	99	6	57	0.6	-72.4
	01.01.05	105	6	117.6	1.1	-91.3
	01.01.06	108	8	86.4	0.8	-176.5
Всього банківська система України	01.01.01	154	12	-29.6	*	-508
	01.01.02	152	9	530.1	3.5	-19.7
	01.01.03	157	11	684.5	4.4	-48.7
	01.01.04	157	6	826.8	5.3	-72.4
	01.01.05	160	6	1263.8	7.9	-91.3
	01.01.06	163	8	2170.1	13.3	-176.5

*Складено автором за даними [5, 16–19; 6, 17–20; 7, 19–22; 8, 56–59; 9, 58–63; 10, 57–61]

Недостатність реальних внутрішніх джерел висувають на перше місце емісійний шлях збільшення капіталу. Організаційно-правова форма банку визначає способи формування його капіталу. Згідно Закону України "Про банки і банківську діяльність" банки можуть бути створені у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та кооперативного банку. Розподіл банків за організаційно-правовою формою діяльності представлено у таблиці 3.

Аналіз даних таблиці 3 свідчить, що структура банківської системи України за організаційно-правими формами характеризується переважанням акціонерної форми власності, що складає більше 80%, причому, відкриті акціонерні товариства становлять близько 60% усіх банків.

Проведення підписки на чергову емісію акцій – традиційний шлях збільшення власного капіталу за рахунок акціонерів, коли зростання статутного капіталу банку здійснюється за рахунок

додаткової емісії акцій. Перевагами відкритого акціонерного товариства є те, що зростання статутного капіталу за рахунок емісії не залежить від фінансових можливостей акціонерів, оскільки можуть бути залучені додаткові кошти, в тому числі й нових інвесторів.

Згідно чинного законодавства передбачено можливість прийняття рішення правління відкритого акціонерного товариства про збільшення статутного капіталу (не більше як на третину) шляхом відкритої підписки акцій без скликання загальних зборів акціонерів. Ще однією перевагою відкритого акціонерного товариства є можливість обігу його акцій на вторинному ринку, що дозволяє залучити нових акціонерів. Однак, недоліком функціонування ВАТ є те, що у результаті відкритої підписки зростає кількість акціонерів і стає можливим перерозподіл акцій на користь нових акціонерів, що може спричинити втрату контролю з боку колишніх власників.

Таблиця 3
Структура банківської системи України за організаційно-правовою формою діяльності у 2002–2005 рр. [3, 153]

	1.01.2003		1.01.2004		1.01.2005		1.11.2005	
	Кількість	Питома вага, %	Кількість	Питома вага, %	Кількість	Питома вага, %	Кількість	Питома вага, %
Акціонерні товариства	136	86,6	133	84,2	132	82,5	133	81,1
в тому числі:								
відкриті акціонерні товариства	94	59,8	94	59,5	92	57,5	92	56,1
закриті акціонерні товариства	42	26,8	39	24,7	40	25	41	25
товариства з обмеженою відповідальністю	21	13,4	25	15,8	28	17,5	31	18,9
Кооперативні банки	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	157	100	158	100	160	100	164	100

Розглянемо динаміку власного та статутного капіталу банків України в розрізі груп банків (табл. 4). Аналіз таблиці свідчить про поступальне зростання статутного капіталу всіх груп банків, однак випереджаюче зростання статутного капіталу порівняно з власним характерне, в першу чергу, для групи найбільших банків. У групі великих банків спостерігаємо зростання статутного капіталу на 150,4% упродовж 2002 р. при зменшенні власного капіталу на 1,55% (у зв'язку з перегрупуванням) та зростання статутного капіталу на 171,4% упродовж 2004 р. при темпі зростання власного капіталу на 158,7%. Темпи зростання статутного фонду у банків, що належать до групи середніх та малих, упродовж аналізованого періоду нижчі порівняно з попередніми групами банків і коливаються в межах 141–113%. Причому статутний капітал середніх банків, зростає нижчими темпами, ніж власний. Вищеприведені дані свідчать, що потужні банківські установи мають більше можливостей розміщувати свої акції, в той час, коли для середніх та малих банків мобілізація додаткових ресурсів за допомогою випуску акцій є доволі проблематичною. Це пояснюється тим, що внаслідок нестабільної економічної ситуації в країні та не досить розвинутого вітчизняного фондового ринку потенційні інвестори вважають ризиковим та недоцільним вкладення коштів у невеликі та маловідомі банки, тому їх акції, в основному, розміщуються серед засновників банку.

Здійснюючи емісію акцій банки можуть розраховувати на партнерство таких основних груп потенційних акціонерів: вітчизняні підприємства, населення та іноземні інвестори. Проаналізуємо структуру та динаміку зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб (табл. 5). Дані таблиці 5 свідчать, що саме населення слід розглядати як потенційних інвесторів: починаючи з 2003 р. обсяг

вкладів фізичних осіб перевищив залучені кошти суб'єктів господарювання і таку тенденцію спостерігаємо упродовж наступних років. Крім того, аналізуючи довгострокові кошти (саме ці кошти можна розглядати як джерело нарощування акціонерного капіталу банків) бачимо, що кошти населення значно перевищують кошти суб'єктів господарювання. Так, упродовж аналізованого періоду частка довгострокових депозитів фізичних осіб становила від 68,7 до 83,3 відсотків, значно перевищивши аналогічні кошти підприємств і організацій. Аналіз зростання коштів, залучених на тривалий термін свідчить про їх значні темпи зростання в абсолютній величині. Протягом 2001 та 2003 рр. темпи зростання коштів юридичних осіб перевищили аналогічні показники населення, хоча абсолютний приріст довгострокових коштів населення значно випереджає показники підприємств і організацій: упродовж 2001 р. довгострокові кошти населення зросли, порівняно з попереднім роком, на 1,7 млрд. грн., а кошти юридичних осіб – лише на 0,7 млрд. грн., упродовж 2002 р. – на 4,5 та 1,1 млрд. грн., упродовж 2003 р. – на 6,4 і 4,2 млрд. грн., упродовж 2004 р. – на 8,8 і 2,9 млрд. грн., за 11 місяців 2005 р. – на 13 та 3,1 млрд. грн. відповідно.

З огляду на приведені у таблиці 5 дані можна стверджувати, що банкам слід спрямувати маркетингову стратегію на заохочення населення до участі у нарощуванні банківського акціонерного капіталу. Таке зростання статутного капіталу можливе лише у випадку проведення виваженої політики банків, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності та довіри до них. Низька дохідність і ліквідність акцій не заохочують до вкладення коштів у акціонерний капітал банку, адже умовою інвестування є отримання дивідендів, розмір яких у момент придбання акцій, ніким не гарантується. Якщо рівень дивідендів не задовольняє очікування інвесторів, то

Аналіз зростання власного капіталу банків України за рахунок збільшення статутного капіталу у 2000–2004 рр.*

Група	Дата	Кількість банків	Власний капітал		Статутний фонд	
			млн. грн.	темп зростання	млн. грн.	темп зростання
Група 1 – найбільші банки	01.01.01	8	2446.3	*	882.4	*
	01.01.02	8	2588.1	105.8	1035.4	117.3
	01.01.03	10	3912.7	151.2	1632.9	157.7
	01.01.04	10	4958.2	126.7	2672.2	163.6
	01.01.05	10	7660.5	154.5	4097.5	153.3
	01.01.06	12	12108.9	158.1	7216	176.1
Група 2 – великі банки	01.01.01	52	2116.8	*	1479.2	*
	01.01.02	12	1137.8	53.8	523.7	35.4
	01.01.03	12	1120.9	98.5	787.7	150.4
	01.01.04	14	1931.4	172.3	1214.4	154.2
	01.01.05	14	3065.2	158.7	2081.1	171.4
	01.01.06	15	3944.2	128.7	2396.2	115.1
Група 3 – середні банки	01.01.01	44	1100.9	*	819.7	*
	01.01.02	35	1782.7	161.9	1158.6	141.3
	01.01.03	34	2178.4	122.2	1394.9	120.4
	01.01.04	34	2545.5	116.9	1581.3	113.4
	01.01.05	31	3094.1	121.6	1922.2	121.6
	01.01.06	28	3508.3	113.4	1846.7	96.1
Група 4 – малі банки	01.01.01	50	783.6	*	680.4	*
	01.01.02	97	2400.4	306.3	1857.4	273.0
	01.01.03	101	2771.3	115.5	2182.6	117.5
	01.01.04	99	3446.8	124.4	2648.2	121.3
	01.01.05	105	4601.6	133.5	3547.5	134.0
	01.01.06	108	5889.4	128	4685.5	132.1
Всього банківська система України	01.01.01	154	6449.6	*	3862.2	*
	01.01.02	152	7908.9	122.6	4575.2	118.46
	01.01.03	157	9983.4	126.2	5998.1	131.1
	01.01.04	157	12882	129.0	8116.1	135.31
	01.01.05	160	18421	143.0	11648	143.52
	01.01.06	163	25450.8	138.2	16144.4	138.6

* Складено автором за даними [5, 16–19; 6, 17–20; 7, 19–22; 8, 56–59; 9, 58–63; 10, 57–61]

вони імовірно будуть зацікавлені у поверненні вкладених коштів, а перед банком постане проблема залучення інших акціонерів. В таких умовах необхідним є запровадження системи заохочень, які сприяли б залученню нових акціонерів та стимулювали до співпраці з банком існуючих акціонерів. Одним з таких заходів є кредитування під заставу акцій, що дасть ряд переваг акціонеру та змогу уникнути додаткових витрат. Крім того, керівництво банку може прийняти рішення про встановлення пільгових тарифів на обслуговування акціонерів банку. Однак, розробляючи систему пільг, необхідно зважувати інтереси банку та його акціонерів, оскільки пільги знижують рентабельність банківської установи.

Наявність в економіці держави значних обсягів іноземного капіталу є ознакою макроекономічної стабільності, високого рівня довіри до інвесторів. Адже іноземні інвестори проявляють активність лише у тому випадку, коли спостерігають позитивну перспективу розвитку економіки –

зростання ВВП, зниження інфляції, збільшення потреб у зовнішньому фінансуванні. Чим кращі економічні прогнози розвитку національної економіки, тим більше стимулів у іноземних інвесторів працювати на такому ринку. Залучення іноземних інвестицій у вітчизняний банківський сектор представлено у таблиці 6. Згідно статті 2 Закону "Про банки та банківську діяльність" банком з іноземним капіталом є той банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10 відсотків.

Упродовж 2000–2004 рр. функціонувало 6–7 банків із 100-відсотковим іноземним капіталом, що становило близько 4,3% від загальної кількості діючих банків, причому питома вага іноземного капіталу у статутному капіталі банків України займала незначну частину зі стійкою тенденцією до зниження: від 13,3 відсотків на початок 2001 р. до 9,6 відсотків на початок 2005 р. На початку 2006 р. спостерігаємо різке збільшення частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків України до

Таблиця 5

Аналіз динаміки та структури зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб у 2000–2005 рр.*

Дата	Залучені кошти						в т. ч. довгострокові					
	фізичних осіб		суб'єктів господарювання				фізичних осіб		суб'єктів господарювання			
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	темп росту, %	абсолютний приріст, млрд. грн.	млрд. грн.	питома вага, %	темп росту, %	абсолютний приріст, млрд. грн.
01.01.01	6,8	36,4	11,9	63,6	1	83,3	*	*	0,2	16,7	*	*
01.01.02	11,4	44,4	14,3	55,6	2,7	75,0	270,0	1,7	0,9	25,0	450,0	0,7
01.01.03	19,3	51,2	18,4	48,8	7,2	78,3	266,7	4,5	2	21,7	222,2	1,1
01.01.04	32,4	52,6	29,2	47,4	13,6	68,7	188,9	6,4	6,2	31,3	310,0	4,2
01.01.05	41,6	50,1	41,3	49,8	22,4	71,1	164,7	8,8	9,1	28,9	146,8	2,9
01.12.05	67,5	54,3	56,8	45,7	35,4	74,4	158,0	13	12,2	25,6	134,1	3,1

*Складено за даними: [3, 114–116].

Кількість банків з іноземним капіталом та частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків України у 2000–2004 рр. [4, 21]

Діючі банки	Дата	01.01.01	01.01.02	01.01.03	01.01.04	01.01.05	01.01.06
	Кількість		153	152	157	158	160
З них: з іноземним капіталом	Кількість	22	21	20	19	19	23
	Питома вага	14,4	13,8	12,7	12,0	11,8	13,9
У т. ч. з 100 відсотковим іноземним капіталом	Кількість	7	6	7	7	7	9
	Питома вага	4,6	3,9	4,5	4,4	4,3	5,5
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків	%	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5

19,5%. Таке зростання пояснюється, в першу чергу, купівлею 93,5% акцій банку "Аваль" Райфайзен Інтернешнл Бенк-Холдингом (сума операції 1,028 млрд. доларів США). Зростання частки іноземного капіталу зумовлене також підписанням у грудні 2005 року співвласниками Укрсиббанку угоди про продаж 51% акцій банку французькому BNK Paribas. Крім того, Антимонопольний комітет дозволив інвестиційній компанії Hertelsteeg B.V. (Амстердам, Нідерланди) викупити більше 50% акцій Соцкомбанку. У вересні 2005 р. зареєстровано ЗАТ "Номос-Банк" створений за участю російського капіталу [12, 23].

Залучення іноземних інвестицій у банківську сферу має як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, в умовах обмежених можливостей вітчизняних інвесторів, пов'язаних з недостатнім обсягом фінансових ресурсів, залучення іноземних інвесторів у банківську систему України сприятиме капіталізації банків, впровадженню сучасних банківських технологій, поширенню міжнародного досвіду ведення банківської справи, розширенню асортименту банківських

послуг та підвищення їх якості, загострення конкуренції. З іншого боку, слід враховувати можливі наслідки поглинання зарубіжним капіталом українських банків, оскільки не всі вітчизняні банки готові витримати конкуренцію. Однак, зважаючи на низьку дохідність банківського бізнесу, не можна сподіватись найближчим часом на потік інвестицій у цю сферу. Необхідною умовою припливу іноземних інвестицій є підвищення інвестиційного рейтингу України та зниження ризику країни.

З метою запозичення коштів на довгостроковій основі та підвищення рівня капіталізації банки можуть залучати незабезпечені кошти фізичних і юридичних осіб у грошовій формі (як національній, так і вільно конвертованій валюті) на умовах субординованого боргу з подальшим віднесенням цих коштів до капіталу банку, які не можуть бути вилучені з банку раніше як через п'ять років. Залучення коштів на умовах субординованого боргу здійснюється через укладення прямих договорів або через випуск банком-боржником боргових цінних паперів – ощадних депозитних сертифікатів чи облігацій (мінімальна сума

100 тис. грн.). У випадку залучення коштів на умовах субординованого боргу від однієї особи суми, більшої за 2 млн. грн., укладається прямиий договір. Залучення коштів на умовах субординованого боргу має для комерційних банків ряд переваг порівняно з іншими способами збільшення власного капіталу:

- боргові зобов'язання не дають їх власникам права на управління банком;
- виплата процентів за субординованим боргом здійснюється за рахунок збільшення валютних витрат;
- субординовані зобов'язання є дешевшим, порівняно з емісією акцій, джерелом формування власного капіталу.

Реорганізація банків може відбуватись через злиття чи приєднання банків, а також банки мають право створювати банківські об'єднання. Підвищення рівня капіталізації шляхом злиття чи поглинання банків має загальноосвітювальний досвід, і є випробуванним способом концентрації капіталу, що дає можливість зменшувати витрати і підвищувати прибутковість. Основним мотивом злиття та поглинання компаній є отримання синергетичного ефекту, тобто взаємодоповнюючої дії капіталів двох або декількох підприємств, сукупний результат яких набагато перевищує суму результатів цих компаній. Синергійний ефект виникає завдяки:

- економії на масштабах діяльності;
- комбінування взаємодоповнюючих ресурсів;
- підвищення фінансової стійкості через зниження конкуренції (мотив монополії);
- вихід на нові географічні ринки.

Згідно статті 26 Закону України "Про банки і банківську діяльність", злиття передбачає припинення діяльності одного чи кількох банків і передачу належних їм майна, коштів, прав і обов'язків до банку правонаступника. Приєднання означає припинення діяльності одного банку як юридичної особи з передачею всіх його

майнових прав та зобов'язань новоствореному банку. У процесі об'єднання поєднуються зусилля окремих банків в умовах напруженої конкурентної боротьби, досягається вищий рівень ефективності шляхом скорочення непродуктивних витрат, розширюється спектр послуг. При злитті або приєднанні як мінімум один учасник втрачає свою фінансову самостійність. Саме тому, створення банківських об'єднань є більш привабливим для банків, які мають право створювати банківські об'єднання таких типів як: банківська корпорація, банківська холдингова група (стаття 9 Закону України "Про банки і банківську діяльність"). Банківська корпорація створюється з метою концентрації капіталів банків-учасників корпорації, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності. Статутний капітал банківської корпорації повинен відповідати загальним вимогам НБУ щодо статутного капіталу новоствореного банку (стаття 10). Банківська холдингова група – це об'єднання, до складу якого входять материнський та дочірні банки. Так, банківською холдинговою групою Райфайзен Інтернешнл Бенк-Холдинг АГ викуплено 93,5 відсотків акцій банку "Аваль". На сьогоднішній день банк "Аваль" входить до даної холдингової групи.

Процес реорганізації банку є доволі складним шляхом збільшення капіталу, починаючи від стадії підготовки й прийняття рішення до отримання дозволу НБУ і безпосередньо під час реорганізації. Цей процес містить у собі як сильні так і слабкі сторони. До переваг злиття та приєднання належать: концентрація власного капіталу, можливість значного нарощування активів, досягнення синергетичного ефекту за рахунок зниження витрат і уникнення дублюючих функцій, розширення філіальної мережі, збільшення фінансових можливостей щодо залучення кваліфікованих менеджерів. Недоліком злиття та приєднання є значні фінансові затрати, що супроводжують процес реорганізації. Крім того, метою реорганізації може бути не

Ринок фінансових послуг

досягнення економічного ефекту, а задоволення особистих амбіцій керівників банку.

Процеси злиття та поглинання, що відбулися у банківській системі України, представлені у таблиці 7.

Процеси злиття та поглинання банків в Україні (див. табл. 7) відбуваються не досить часто, що пояснюється недосконалістю нормативного забезпечення та небажанням поступитися керівними позиціями власників банківських установ. Укрупнення банківських установ є однозначно позитивним для проблемних банків, у всіх інших випадках необхідно зважувати доцільність проведення реорганізації, яка може привести до посилення монополізму на фінансовому, зокрема

кредитному ринках, зниження міжбанківської конкуренції, підвищення цін і тарифів на послуги банківських установ. Вирішуючи питання реорганізації банку, насамперед, необхідно оцінити фінансовий стан установи, а не те, малий чи великий банк. Адже зменшення кількості малих та середніх банків, які співпрацюють з малим бізнесом і застосовують індивідуальний підхід до клієнтів, надають пільги, приведе до зниження доступності банківських послуг для потреб малого підприємництва, оскільки великі банки, націлені, в першу чергу, на обслуговування корпоративних клієнтів. Ще одним підтвердженням необхідності зваженого підходу до реорганізації банків, що належать до різних

Таблиця 7

Злиття і поглинання у банківській системі України у 1998–2004 рр. [11, 5; 2, 66]

Назва банку	Рік	Результат
Мрія –Рось	1998	Статутний капітал збільшився до 7,64 млн. грн.
Євроцентр – Вікторія	1999	Статутний капітал збільшився до 4 млн. грн.
Автокразбанк – Універсалбанк	1999	Статутний капітал збільшився до 8,13 млн. грн.
Столичний – Арманд	1999	Статутний капітал збільшився до 5,6 млн. грн.
Укргазбанк – Укрнафтогазбанк	1999	Статутний капітал збільшився до 40 млн. грн.
Надра – Києво-Печерський – Слобожанщина	2000	Статутний капітал зріс більш як на 3 млн. євро
Укоопспілка – Поділля	2000	Статутний капітал збільшився до 9,6 млн. грн.
Міжнародний комерційний банк – Таврія	2001	Статутний капітал збільшився до 35 млн. грн.
Укргазбанк – Народний банк	2002	Статутний капітал збільшився до 64,6 млн. грн.
Аваль – Еталон	2002	Статутний капітал збільшився до 341,5 млн. грн.
ВАТ СКБ “Дністер” – ВАТ “АК Західбудгазбанк”	2004	Статутний капітал збільшився до 37,005 млн. грн.

груп, може бути банкрутство таких великих банків як "Україна", "Слов'янський", "Інко". Лише якісні критерії оцінки дають можливість прийняти оптимальне рішення, яке сприятиме повноцінній діяльності банківської системи.

У результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

- прибуток є основним внутрішнім джерелом зростання капіталу. Однак, незначна його частка, відсутність податкових пільг, щодо оподаткування прибутку, який спрямовується на збільшення власного капіталу не сприяють зростанню власного капіталу, тому основним джерелом капіталізації банків є емісія акцій;
- емісійний шлях збільшення капіталу характерний, в першу чергу, для потужних банків, які користуються довірою;
- потенційними акціонерами банків є вітчизняні підприємства та населення;
- зростання частки іноземного капіталу у банківському секторі України на початку 2006 р., свідчить про підвищення довіри з боку іноземних інвесторів та позитивні перспективи розвитку економіки;
- підвищення рівня капіталізації банків може відбуватись шляхом злиття чи приєднання банків, створення банківських об'єднань, основний мотив – отримання синергетичного ефекту;
- вирішуючи питання реорганізації банку, необхідно оцінити фінансовий стан установи, недопустимим є застосування адміністративного тиску.

В умовах обмеженості ресурсів, для забезпечення достатнього рівня концентрації капіталу банків України пропонуємо:

по-перше, керівництву банку розробити таку дивідендну політику, яка забезпечить оптимальний розподіл прибутку: на дивіденди та прибуток, який буде капіталізований;

по-друге, запровадити податкові пільги щодо оподаткування прибутку, який

спрямовується на зростання власного капіталу банку;

по-третє, з метою залучення нових акціонерів слід впровадити систему заохочень: кредитування під заставу акцій, встановлення пільгових тарифів на обслуговування.

Підсумовуючи сказане, варто зазначити, що проблема капіталізації банків України є стрижневим елементом формування надійної банківської системи.

Література

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7.12.2000 р. – № 2121–111.
2. Зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію // Вісник НБУ. – 2004. – № 6. – С. 66.
3. Бюлетень НБУ. – 2006. – № 1. – С. 114–116, 153.
4. Основні показники діяльності банків на 1 лютого 2006 року // Вісник НБУ. – 2006. – № 3. – С. 21.
5. Структура капіталу комерційних банків України за станом на 01.01.2001 р. // Вісник НБУ. – 2001. – № 3. – С. 16–19.
6. Структура балансового капіталу банків України за станом на 01.01.2002 р. // Вісник НБУ. – 2002. – № 3. – С. 17–20.
7. Структура балансового капіталу банків України за станом на 01.01.2003 р. // Вісник НБУ. – 2003. – № 3. – С. 19–22.
8. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2004 р. // Вісник НБУ. – 2004. – № 3. – С. 56–59.
9. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2005 р. // Вісник НБУ. – 2005. – № 3. – С. 58–63.
10. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2006 р. // Вісник НБУ. – 2006. – № 3. – С. 56–61.
11. Степаненко А. Теорія і практика реорганізації та реструктуризації банків // Вісник НБУ. – 2004. – № 3. – С. 4–8.
12. Святненко А. Банки в сентябре. Первый месяц осени выдался жарким // Фондовый рынок. – 2005. – № 38. – С. 22–24.